

Кожна з розглянутих синтаксичних категорій виконує спільну прагматичну функцію, а саме: привернення уваги та вплив на читача. Тому перспективою наших подальших досліджень є детальне вивчення засобів експресивного синтаксису в економічному дискурсі.

Література

1. Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале англ. языка) : [учебное пособие] / Александрова О.В. – М. : Высшая школа, 1984. – 211 с.
2. Арнольд И.В. Интерпретация художественного текста : типы выдвижения и проблемы экспрессивности / И.В. Арнольд // Экспрессивные средства английского языка : сб. научных трудов ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л. : ЛГПИ, 1975. – Вып. 23. – С. 11–20.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Арутюнова Н.Д. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
4. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли ; [пер. с фр. яз. К.А. Долинина]. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1961. – 394 с.
5. Васильев Л.М. «Стилистическое значение», экспрессивность и эмоциональность как категории семантики / Л.М. Васильев // Проблемы функционирования языка и специфики речевых разновидностей. – Пермь : Изд-во Пермского государственного университета, 1985. – С. 3–9.
6. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е.М. Галкина-Федорук // Сборник статей по языкознанию, посвященный профессору МГУ акад. В.В. Виноградову. – М., 1958. – С. 103–124.
7. Сковородников А.П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка : [монография] / Сковородников А.П. – Томск : Изд-во Томского университета, 1981. – 255 с.
8. Чабаненко В.А. Стилистика експресивних засобів української мови / Чабаненко В.А. – Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2002. – 351 с.

*Стаття рекомендована до друку
кандидатом філол. наук, доцентом кафедри філології
і методики навчання фахових дисциплін
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
Євтушиною Т.О.*

Стаття надійшла до редакції 31 липня 2014 року

УДК 821.111-193.3(092)

Леонід Козубенко

(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ ЧАСУ В СОНЕТАХ В. ШЕКСПІРА

У статті досліджується літературно-критичне осмислення філософської проблеми часу в сонетах В. Шекспіра: зазначається, що час є одним із найбільш складних і багатозначних образів в сонетах англійського митця. Завдяки цьому образу особисті почуття поета сприймаються як виявлення загальних законів розвитку і змін; акцентується увага на тому, що в сонетарії В. Шекспіра час представлений, передусім, як факт суб'єктивного людського існування, який потребує не пояснень, а прийняття, як сила, яка знаходиться поза людиною, але загрожує їй фізичним знищенням – вона строго регламентує її стан, можливості, а тому є універсальною умовою людського життя.

Ключові слова: *проблема, час, філософія, сонет, образ, література, людина, твір, поет.*

В статье исследуется литературно-критическое осмысление философской проблемы времени в сонетах В. Шекспира: указывается, что время является одним из самых сложных и многозначных образов в сонетах английского художника. Благодаря этому образу личные чувства поэта воспринимаются как выявление общих законов развития и изменений; акцентируется внимание на том, что в сонетарии В. Шекспира время представлено прежде всего как факт субъективного человеческого существования, который требует не объяснений, а принятия, как сила, которая находится вне человека, но которая грозит ему физическим

уничтожением – она строго регламентирует его состояние, его возможности, а потому является универсальным условием человеческой жизни.

Ключевые слова: проблема, время, философия, сонет, образ, литература, человек, произведение, поэт.

The article examines the literary and critical understanding of the philosophical problem of time in the sonnets of Shakespeare: indicates that time is one of the most complex and multi-valued images in sonnets English artist. This image of the poet's personal feelings are perceived as identifying general laws of development and change; focuses on the fact that the sonnets of Shakespeare is presented primarily as a subjective fact of human existence that needs no explanation, and acceptance, as a force that is out of the man, but what he threatens physical destruction – it is strictly regulates its condition, its capabilities, and therefore is a universal condition of human life.

Key words: problem, time, philosophy, sonnet, image, literature, people, work, the poet.

Актуальність статті полягає в тому, що нівелювання філософського аспекту сонетів В. Шекспіра, зокрема проблеми часу, призводить до перекладів, далеких від оригіналу, хоча з літературної точки зору ці переклади можуть виглядати досконалими. Численні філософські та естетичні алюзії з творів великого поета у світовій літературі, англійській зокрема, примушують замислитися над причинами невмирущого інтересу до його творчості. У сучасному світі, де ми постійно наштовхуємося на мур, поставлений цивілізацією між людиною і Природою, пошук літературою шляхів повернення до філософсько-естетичної системи епохи Відродження стає зрозумілим і актуальним.

Життєвий та творчий шлях В. Шекспіра досліджували О. Анікст, О. Арсенюк, М. Барг, М. Борецький, Б. Буяльський, М. Габлевич, Д. Затонський, В. Комаров, М. Морозов, Л. Пінський, М. Урнов та ін.

Основна мета роботи полягає в дослідженні основних тенденцій літературно-критичного осмислення філософської проблеми часу в сонетах В. Шекспіра й виявленні його впливу на світовий літературний процес.

Час є одним з найскладніших і багатозначущих образів в сонетах В. Шекспіра. Завдяки цьому образу особисті почуття поета сприймаються як виявлення загальних законів розвитку і змін.

У словнику В. Шекспіра «time» (час) – термін багатозначний: це і абстрактне вираження феномену часу, і проходження в часі, і плін його самого. Однак найчастіше «time» – поняття, яке об'єднує в собі і час, і простір. Час – це і зовнішня подія, і внутрішнє його переживання. Час постає як змістовна форма існування: всесвітній порядок взагалі, або певним чином упорядкований світ [1, с. 52].

Складний комплекс переживань, які пов'язані з усвідомленням індивідуального характеру часу, ніхто в мистецтві Відродження не передав яскравіше і сильніше, ніж В. Шекспір у своїх сонетах. Час – постійна і багатостороння розвинута тема сонетів.

У сонетах час представлений, передусім, як факт суб'єктивного людського існування, який потребує не пояснень, а прийняття; як сила, яка знаходиться поза людиною, але яка загрожує їй фізичним знищенням, час строго регламентує її стан, можливість. Миттєва юність, мить розквіту і пора в'янення, смерть. Час – універсальна умова людського життя, чисто фізичних його рамок, він ставить перед людиною завдання, вирішувати яке потрібно кожному: якою має бути гідна людини відповідь на виклик часу? Відповідь В. Шекспіра, яку не важко знайти в його сонетах, однозначна: людина не має відвертатися від обличчя часу, звертаючи свої погляди до неба, вона повинна поринути у нескінченність, яка міститься в самому часі, – доблесті, мистецтві, любові. Мінливість, як символ часу, репрезентується в сонетах не у вигляді постійних і відокремлених картин, а як щось невід'ємне, швидкоплинне [1, с. 54].

Біг часу для поета безупинний.

Найбільш беззахисним перед обличчям часу є людина. Її фізичний розквіт миттєвий, але особливо швидкоплинна краса юності.

Все нищиться під натиском часу –

Метал, земля, моря, гранітні мури,

Тож, як убереже свою красу

Тендітний вицвіт людської натури? [3, с. 81].

Трагізм цього сприйняття часу легко пояснити. Людина Відродження сподівається жити на свій страх і ризик, і в цій ситуації вона, вочевидь, побачила в часі нещадного ворога. «Нова людина» не лякалася смерті, вона боялася того, що може щось пропустити в цьому житті, щось неповторне. Саме цим принципово відрізнялося ренесансне світосприйняття від середньовічного. Це бажання більше

встигнути, зробити, повністю використати відмірений людині корисний час. Отже, сама позитивна наявність часу викликала відчуття «швидкоплинності». Але це відчуття породжувало не апатію приреченого, а енергію бійця.

Звісно, якщо ця енергія спрямовувалася на марнотратство, наприклад, на досягнення високого становища і отримання титулів, то час ставав підступним і результат зусиль виявлявся смішним.

Людина має прагнення здобути те, що часу не підвладне. Перш за все, це її нащадки, діти, які продовжують рід. По суті, гуманісти створили вперше в історії чисто раціоналістичний культ сім'ї, культ дітей. Діти в їхніх очах – не обов'язок, а відповідь на виклик часу. Уже в перших (1–17) сонетах простежується одна думка: поет закликає друга оженитися для того, щоб зберегти свою красу в дітях – тільки так він зможе перемогти Час. Тема ця не нова і походить від Платонового діалогу «Бенкет» (це питання ми розглядали вище). Подібні поетичні послання писали й інші поети, сучасники В. Шекспіра, тільки звернені вони були переважно до жінок «Дослідники вбачають у цьому підциклі паралелі з твором Еразма Роттердамського «Послання, що переконує юного дворянина одружитися», перекладеного англійською мовою 1553 року, – однак цікавою особливістю Шекспірових «послань» є якраз те, що про одруження там майже не говориться: поета цікавить не вторинний, суспільний, а первинний – природний закон, підкорятися якому він і закликає свого друга – юнака [3, с. 207]». До цього ж закликає юнака Адоніса богиня кохання Венера в найпершій любовній поемі В. Шекспіра.

Як сорок зим торкне твого чола,
Порие зморшками лице прекрасне,
І молодість, що сяяла й цвіла,
Немов ліврея пишна, зблекне й згасне
Тоді, коли спитаються: «А де ж
Краса твоя?» – який пекучий сором,
Яку хвальбу безславну ти знайдеш
В очах запалих із потахлим зором!
Якби ти міг сказати: «Ось дитя,
Ось відбиток живий моєї вроди,
Ось підсумок всього мого життя
І скарб, де грають всі мої клейноди», –
Знайшов би, поруч з холодом старим,
Гарячу кров і юності нестрим! [3, с. 17].

Природний час у його лінійності В. Шекспір мислить двоюко – як Час-творець і Час-руйнівник. Так само двоюко ставиться він і до історичного «суспільного» часу: це і Час-Творець, нагромаджувач духовної спадщини (сонет 16), і Час-Руйнівник, який більшість людських творінь «викидає на сміття», «забирає з собою». Однак великою буквою в сонетарії позначений лише час суспільно-історичний, – саме йому оголосить поет війну в 15 сонеті.

Уява поета трансформує речі незнані (нематеріальні, уявні) в речі матеріально відчутні – пізнані в чуттєвому досвіді й через те збагненні. Розглянемо на прикладі сонета 12:

Коли вслухаюся в печальний хід
Годинника хвилиною нічного
Коли дивлюся на прив'ялий світ,
На кучері, що світяться виною,
На голі дерева, що для отар
Давали влітку тінь і прохолоду,
На збляклу зелень врун, що з них жнивар
Уклав снопів копу сивобороду,
Я думаю з тривогою про те,
Що молодість твоя минула, друже;
Краса, мов квітка, хутко відцвіте,
А там косою час махне байдуже...
Нащадкам дай життя, як хочеш ти
Безстрашно під косу його лягти! [3, с. 26].

Можна сказати, що до філософського осмислення Часу як Смерті поет приходить через аналогію. Час, який руйнує речі матеріально зримі («прив'ялий цвіт», «посивілі кучері», «оголені дерева», «зелень врун», що стає «копою сивобородою»), так само руйнує й речі нематеріальні: «молодість,

краса твоя – минуші». Звідсіля й узагальнюючий висновок: «Ніщо не встоїть проти коси часу».

Та, почавши від сонета 15 і до кінця «юнакового циклу», ми раз по раз зустрічаємося з думкою, що є, усе ж таки, одна річ, яка може встояти проти цієї коси – його, Шекспірова, поезія.

Сонет 12, з його глибинним кінематографічним баченням, проникнутий інтимно-мінорним настроєм, що з'явився в сонетному циклі вперше.

З образом Часу пов'язані картини в'янучої природи, які мають нагадати другові про те, що старість неминуча. Час виступає як жива істота, як могутня руйнівна і творча сила. Час не знає відпочинку, він слугує втіленням руйнівної діяльності людства: я бачу, каже поет, як благородні башти зрівнюються з землею, як вічна мідь стає жертвою люті смертних людей, як держави хилиються до занепаду, голодний океан поглинає королівства. Ці метафоричні картини завершуються гірким висновком: отже, і любий друг приречений на смерть, Час висушить його кров, проведе глибокі борозни на його обличчі, спотворить його красу.

У сонеті 16 Час (як і в інших сонетах) персоніфікований, але позначається цей образ часу то малою, то великою буквами: так В. Шекспір розрізняє час природний, за яким живе матеріально-зримий світ, і Час історичний – час людського духовного буття. Обидва часи мають однакові природні характеристики – циклічність та лінійність, тому кожен з них теж розуміється двоюко – як Час-творець і Час-руйнівник.

Чому ж ти проти часу в боротьбі
Сам не ступаєш кроками твердими?
Чом не візьмеш на послуги собі
Щось краще, ніж мої безплідні рими?
Городчики дівочі навкруги
Хіба не ждуть щасливої нагоди,
Щоб силою любовної жаги
Зловити пишний цвіт твоєї вроди?
В живих очах живе живе, добро,
А мертве не уникне тління й гробу.
Ні пензель Часу, ні моє перо
Не в змозі зберегти твою подобу.
Дано тобі солодке ремесло,
Щоб сам своє ти малював єство [3, с. 31].

Приходить пора, коли «невтомний» природний час – Творець починає руйнувати те, що створив. Розквітом своєї юності юнак завдячує природному часові – Творцю, але далі цей час вступає у свою функцію Руйнівника.

Ти в скарбах юності, як в ореолі,
Та не тривкіше це буття від сну:
Час – марнотрат готується поволі
Твій день ясний звернути в ніч хмурну [3, с. 31].

У тому житті, яке юнакові ще може дати час, він уже не житиме в усій повноті своїх найкращих якостей, бо той же час їх і відбирає, – тож «оновити те життя», яким юнак живе зараз, «на злеті щасливих годин», він повинен сам, і негайно.

Час-Творець – це також і людський Час-Творець, нагромаджувач мистецької спадщини, в якого наш поет тільки вчиться. Це життя, що його дають юнакові «олівець-пензлик» історичного Часу-Творця – це мистецькі твори всіх віків, у тім і образотворчі. Жоден мистецьки створений образ людини не замінить живої людини, та й образ цей не здатен самовідтворюватись. Відтворює його Митець, «воюючи» з історичним і природним Часом-Руйнівником, – тактикою в цьому поєдинку є «множення» образу; зброєю мистецтва, в якому процвітають правда і краса.

Схоже, що прагнучи надати своєму юнакові більш приземлених рис, аби йому «повірих майбутній вік», В. Шекспір досяг цілком протилежного результату: Час-пожирач ці ж риси й пожер. М. Габлевич зазначає: «через афектованість Сонетів 18–19 багато видавців, від другого видання 1640 р. і до 1775 р. включно, вилучали їх обидва з видань. Чим мимоволі доводили, що не все в Шекспіровому юнакові вписується в їхній час і що наступні покоління не хочуть приймати його любов за «зразок краси». Мабуть, поет сам передчував, що таке може статися, тому й так палко прохав, аби Час дозволив його любові жити такою, якою вона є зараз, на «злеті щасливих годин» [3, с. 229]».

Затуплюй, часе, пазурі левині,
Вилизуй зуби тигру при жратві,
Дай витвір з глини поглинати глині,
І Фенікса пали в його ж крові. (Сонет 19) [3, с. 35].

Час руйнує не тільки фортеці й пам'ятники, але й духовні цінності – Сонет 60 містить в собі метафоричне описання руху Часу. Сонет постав із двох рядків попереднього, 59, ввівши у себе образ океану з 56 та незнищенності пам'ятників духу з 55 сонетів.

Образи моря і сонця описані не лише так, що передають вічний кругообіг – біг часу в житті природи, але й показують, що вічне складається з минушого, нескінченне – із скінченного (безперервний рух хвиль, щоденний рух сонця). Написані олюдяючими їх мазками, ці два образи демонструють водночас і вічність життя людства, яка твориться безліччю окремих життів – «час», який складається з «часів».

Біжать одна за одною хвилини,
Немов на морі хвилі – в небуття;
На місці зниклої вже інша лине, –
Так пропадає й постає життя
Народжене жадає світла й росту,
Дозрілому корону час дає
І тут таки розвінчує: попросту
Назад бере даровання своє.
Він риє зморшки на чолі ясному,
Жере все рідкісне, все осяйне:
Все падає у безвість невідому,
Як він косою гострою махне.
Та може вірш мій проти нього стати –
Він має міць тебе спасти від страти [3, с. 75].

Кут зору поета дедалі звужується: від множинної безперервності хвиль у вічному морі (множинної безперервності минулих людських життів у житті людства) до унікальності вічного сонця і одного-єдиного дня (унікальності одного життя однієї і кожної людини) – і до минулості в кожному людському житті його єдиної й унікальної пори – юності. Вірш його, як сподівається автор, встоїть у плині-русі життя, як стоїть берег супроти вічного руху хвиль під вічно рухомим сонцем, як стоїть Час-вічність понад змінними часами. І ми розуміємо, чому майже скрізь В. Шекспір пише «природа» з малої букви – природа, змінна у формах (як час-часи), є у всіх, у всьому і завжди однакова, одна і та ж, незмінна у своїй суті, як незмінною є вічність. І в цій суті – її незмінна правда.

Про помсту Часу поет говорить і в сонеті 115: мільйонами випадків Час руйнує, міняє, спотворює. Але ми простежуємо в цьому сонеті дуже важливу метафору: Час не тільки руйнує, але й народжує нове, і будівниками нового, будівниками змін стають сильні духом.

Збрехав мій вірш, колись тобі сказавши:
«Моїй любові нікуди рости».
Я думав – ріст її спинивсь назавше,
Найбільшої сягнувши висоти.
Час нищить честь, вбива красу кохану,
Несучи нам мільйони перемін,
І чисті душі він веде в оману,
І королів веде на плаху він [2, с. 674].

Отже, поет проголошує війну Часу. Знаряддя поета – його вірші, а силу в цій боротьбі дає йому любов. Особиста тема переплітається з темою безсмертя мистецтва: воно призначене зберегти у віках такі цінності, як любов, краса, думка, істинна. Душа поета живе в його віршах, «діти», народжені його творчою уявою, будуть жити на листках паперу.

Сонети пронизані поетичним відчуттям часу. Час – чисто зовнішня і абсолютно ворожа людині сила, яка підпорядковує її універсальному закону земного буття: розквіт, занепад і зникнення. І з цього швидкоплинного людського життя В. Шекспір, як поет і гуманіст, робить єдиний для нього висновок: проти часу в людини є зброя: продовження роду й особиста доблесть, яка проявляється в соціальних або естетично значущих діях.

Література

1. Барг М.А. Шекспир и история / Барг М.А. – М. : Наука, 1979. – 216 с.
2. Шекспір В. Сонети / В. Шекспір // Твори в 6-ти томах. – К. : Дніпро, 1986. – Т.6. – С. 670–783.
3. Шекспір В. Сонети / Шекспір В. – Л. : Літопис, 1998. – 368 с.

Стаття рекомендована до друку
доктором філол. наук, професором, завідувачем кафедри української
і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
Мазохою Г.С.

Стаття надійшла до редакції 1 липня 2014 року

УДК 811.161.2'27

Тетяна Левченко

(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ПРОЦЕСИ ДІЄСЛІВНОЇ МЕТАФОРИЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано метафоризацію дієслів у розмовному мовленні на позначення видів діяльності; розглянуто основні види виникнення метафоричних значень дієслів; встановлено динамічні процеси в арготі віддзеркалення їх у мові кримінального світу; з'ясовано взаємодію та перехід арготизмів в усне літературне розмовне мовлення, мову засобів масової інформації, а також художню літературу. Автор робить висновок, що метафоризовані дієслова у мові арготі перебувають у процесі постійних змін, характеризуються нечіткістю визначення меж, відповідно до змін у суспільстві розширюється і поглиблюється їхній семантичний обсяг, уточнюється зміст.

Ключові слова: арготі, метафоризація дієслів, види діяльності, динамічні процеси, позамовні чинники.

В статті проаналізована метафоризація глаголів в мові розмовної мови на означення видів діяльності; розглянуті основні види виникнення метафоричних значень глаголів; встановлені динамічні процеси в арготі та відображення їх в мові кримінального світу; встановлено взаємодію та перехід арготизмів в усну літературну розмовну мову, мову засобів масової інформації, а також художню літературу. Автор робить висновок, що метафоризовані глаголи в мові арготі знаходяться в процесі постійних змін, характеризуються нечіткістю визначення меж, відповідно до змін у суспільстві розширюється і поглиблюється їхній семантичний обсяг, уточнюється зміст.

Ключевые слова: арготі, метафоризація глаголів, види діяльності, динамічні процеси, позамовні фактори.

The article analyzes metaphorization of verbs in colloquial speech denoting activities; examined basic types of metaphorical meanings of verbs; defined dynamic processes in argot and their reflection in the language of the criminal world; found out interaction and transition argots into oral literary colloquial speech, language of mass media and literature. The author concludes that metaphorized verbs in English argot are in the process of constant change, characterized by the vagueness of the definition of the boundaries, respectively, the changes in society expands and deepens their Semny volume specified content.

Key words: argot, metaphorization of verbs, activities, dynamic processes extralinguistic factors.

Метафоризована лексика є найбільш виразним засобом творення певних груп соціальних діалектів. Та й у загальномовній практиці безліч слів реально чи потенційно пов'язані з метафорою. Найменування, що виникають у результаті метафоричного перенесення є породженням розвитку системи мови, заснованій на багатогранності мовного знака. Метафорами переповнене усне розмовне мовлення, публіцистика, художня література. Аналізований троп широко використовують для утворення нового імені того чи іншого предмета або явища. Але це робиться не безпідставно, а на основі перенесення властивостей і ознак якогось предмета, явища, аспекту буття на інші за принципом уподібнення.

Упродовж останніх двох десятиліть у світовій лінгвістиці загалом і в україністиці зокрема з'явилася численна кількість наукових студій, які демонструють неабиякий інтерес учених щодо метафоричного феномену. Існуючі класифікації охоплюються семантичними і структурно-граматичними критеріями. Нині в лінгвістиці відома низка типологій метафор: 1) за морфологічним виявом головного